

Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*

Büşra Akkaya*

ORCID: 0000-0002-5896-4967

Öz

Bu araştırmada ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerileri ebeveyn görüşleri açısından incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerileri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından ilgili literatürden faydalanılarak hazırlanan görüşme formu İstanbul ve çevresi il ve ilçelerinde ikamet eden ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi dönem, 3-6 yaş aralığında 30 kişiye uygulanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde görüşmecilerin her birinin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunun yanında katılımcıların sıkça tekrar ettikleri görüşler ve çarpıcı ifadeler ise doğrudan alıntılarla örneklenmiştir. Araştırmanın bulgularında boşanmanın çocukların, akran ilişkileri, sosyal ilişkileri, arkadaşlık ilişkisi kurma yaklaşımı, eleştirilme ve reddedilme tepkisi, dinleme becerisi ve paylaşma duygusu üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aile, Boşanma, Okul Öncesi, Sosyal İlişki, İletişim Becerisi

Gönderme Tarihi: 19/01/2021

Kabul Tarihi: 25/06/2022

*Bu makale “Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı Yüksek Lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Okul Öncesi Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitim Programı, İstanbul-Türkiye, busracelep@stu.aydin.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz

AKKAYA, B., “Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 3, 2022, s. 1067-1103.

Assessment of Communication Skills in Social Relations of Pre-School Children With Divorce and Non-Divorce Parents According to Parental Views

Büşra Akkaya*
ORCID: 0000-0002-5896-4967

Abstract

In this study, the communication skills of preschool children whose parents were divorced and not divorced in their social relationships were examined in terms of parental views. The data of the study in which qualitative research methods were applied, were collected with a semi- structured interview form. In order to determine the communication skills of children in the social relations, the interview form prepared by the researcher using the relevant literature was applied to 30 people between the ages of 3 and 6. Descriptive analysis technique was used in the analysis of the obtained data. In the descriptive analysis, the opinions of each of the interviewees were evaluated separately. In addition, the opinions and striking expressions that the participants often repeat are sampled with direct quotes. In the findings of the study, it was observed that divorce was involved in children's peer relationships, social relationships, approach to establishing a friendship relationship, reaction to being criticized and rejected, listening ability and sense of sharing.

Keywords: Family, Divorce, Preschool, Social Relationship, Communication Skill

ReceivedDate: 19/01/2021

AcceptedDate: 25/06/2022

---

*Graduate Student, Istanbul Aydın University, Graduate School of Education, Preschool
Department, Pre-School Education Program, Istanbul-Turkey, busracelep@stu.aydin.edu.tr

You can refer to this article as follows:

AKKAYA, B., "Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *AcademicJournal of History and Idea*, Vol. 9, Issue3, 2022, p. 1067-1103.

Оценка коммуникативных навыков в социальных отношениях детей дошкольного возраста с точки зрения родительских взглядов, родители которых разведены и не разведены.

Бушра Аккая*
ORCID: 0000-0002-5896-4967

Резюме

В этом исследовании коммуникативные навыки детей дошкольного возраста, чьи родители развелись и не развелись, изучались с точки зрения родительских взглядов. Данные исследования, в котором применялись качественные методы исследования, были собраны с помощью полуструктурированной формы интервью. Форма интервью, подготовленная исследователем с использованием соответствующей литературы для определения коммуникативных навыков в социальных отношениях детей, была применена к 30 людям в возрасте от 3 до 6 лет, чьи родители разведены и не разведены, которые проживают в Стамбуле и окружающих его провинциях и районах. При анализе полученных данных использовалась методика описательного анализа. При описательном анализе мнения каждого интервьюера оценивались отдельно. Кроме того, часто повторяющиеся мнения и резкие выражения участников подтверждаются прямыми цитатами. Результаты исследования показали, что развод повлиял на отношения детей со сверстниками на их социальные отношения, подход к установлению дружеских отношений, реакцию на критику и отвержение, а также умение слушать и разделять.

Ключевые слова: Семья, Развод, Дошкольный, Социальные отношения, Коммуникативные навыки.

Получено: 19/01/2021

Принято: 25/06/2022

---

*Аспирант, Стамбульский университет Айдын, Высшая школа образования, дошкольное учреждение Департамент, Программа дошкольного образования, Стамбул- Турция, busracelep@stu.aydin.edu.tr

Ссылка на статью:

АККАЯ, В., "Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *академическая история и мысль*, Т.9, NO.3, 2022, с. 1067-1103.

Giriş

Aile toplumun en küçük yapı birimini oluşturmaktadır. Çocuklar zihinsel, fiziksel ve psikososyal açıdan ilk ve en etkili gelişimlerini aile içinde sürdürmekte ve aileden aldıkları eğitimle çevreye uyum sağlama sürecine girmektedirler. Bu nedenle aile çocukların yaşama ve topluma uzanmalarında etkili ve önemli bir görevi üstlenmektedir.¹ Sosyal ilişkilerin sergilendiği aile bir sahne şeklinde tasavvur edilmektedir. Çocuklar da bu sahnede bütün karmaşık yönleri ile sosyal ilişkileri gözlemlemekte ve yaşamaktadırlar. Sosyal ilişkileri belirleyen uzlaşma, anlaşma, işbirliği ve bağlılık gibi tüm olumlu nitelikler aile içerisinde kazanılmaktadır. Bunun yanında çatışma, çekişme, anlaşmazlık gibi olumsuz nitelikler de aile içerisinde öğrenilmektedir.² Okul öncesi dönem ise çocukların tüm alanlarda hızlı gelişim ve değişim yaşadıkları bir dönemdir. Çocukların bu dönemde yaşadıkları değişim ve gelişimin sonraki yaşamlarındaki kısa ve uzun süreli etkisi bakımından son derece önemlidir.³ Dolayısıyla destek, bakım, ilgi, şefkat ve sevgi gibi ihtiyaçlarını aile içerisinde karşılayan okul öncesi çocuklar kendilerini güvende hissetmekte böylece yaşamdan doyum sağlamakta, işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirerek yaşadıkları topluma daha kolay uyum sağlamaktadırlar.⁴ Ancak yasal olarak aile birlikteliğinin bitirilmesini ifade eden boşanma, ailenin bölünmesine veya tamamen dağılmasına neden olan ve tüm aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır.⁵ Boşanma ebeveynler ve çocuklar açısından çeşitli olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Buna göre; ebeveynlerin yeni hayata alışma sürecinde çocuklarını ihmal etmeleri, parçalanmış aile bireylerine dönük çevrenin olumsuz bakış açısı, çocukların ebeveynleri arasında yaşanan anlaşmazlığa tanık olmaları, anne ve babalarından herhangi birinden ayrı kalmak durumunda olmaları, ekonomik zorluklar ile ev ve okul değişikliği gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır.⁶ Bu durum ebeveyni boşanmış okul öncesi çocukların sosyal ilişki kurma sürecinde çeşitli iletişimsel sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Sosyal

¹Haluk Yavuzer, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s. 132.

²Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2000, s. 251.

³Hülya Gülay-Berrin Akman, *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler*, Pegem Akademi, Ankara 2009, s. 3.

⁴ Işıl Bulut, *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Hacettepe University Publication, Ankara 1990, s. 25-26.

⁵A. Yörükoğlu, *a.g.e.*, s.200.

⁶Fatma Ünlü, “Ebeveyni Boşanmış Bireylerde; Benlik Saygısı, Yalnızlık ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.10.

ilişki, bireyin kendisi dışındaki bireylerle ve gruplarla farklı davranış biçimleri ve beklentileri geliştirerek sürdürdüğü ve ilişkiye dayanan etkileşim türüdür.⁷Okul öncesi dönemde çocuklar daha karmaşık bir sosyal ilişki ve etkileşimi içerisine dahil olmaktadır.⁸ Çünkü doğumuyla birlikte sosyal ilişkinin ilk örneklerini ailesinde yaşayan çocuklar okul öncesi eğitime başladıkları andan itibaren etkileşim içerisinde bulunacakları sosyal çevrelerini akranları ve öğretmenleri ile birlikte genişletmektedirler.⁹ Çocukların bu dönemde geliştirdikleri sosyal ilişkiler sonraki yaşantılarının tüm gelişimsel alanlarını etkileyecek düzeyde önemli işleve sahiptir.¹⁰Bu dönemde çocukların sosyal ilişkilerinde yaşadıkları problemler ile yalnızlık duygusu arasında yakın ilişki bulunmaktadır.¹¹ Boşanma da özellikle okul öncesi çocukların yalnızlık duygusu yaşamalarına ve bu durum da farklı ruhsal travmalara ve gelişimsel ve iletişimsel sorunlara da yol açmaktadır.¹² Okul öncesi dönem çocuklarının çevreleri ile iletişim kurma sürecinde yaşadıkları bu sorunlar iletişim becerilerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü iletişim becerisi iletişimi gerçekleştirmek için gerekli olan yetenek ve davranışların tümünü kapsamaktadır.¹³Ancak kendisini yalnız hissedenden çocuklar bu yetenek ve davranışları sergileme noktasında pasif kalabilmektedirler. Çünkü ayrılma nedeni ile ebeveyn ile çocuk arasındaki bağ zarar görmekte ve bu durum çocuğun kaygı yaşayarak yalnızlık hissetmesine yol açmaktadır.¹⁴ Kendisini yalnız hissedenden çocuklar sosyal çevresine uyum sağlama konusunda zorlanma, sosyal ilişkilerinde zayıflama, arkadaşlık ilişkisinde zorluk yaşama, sorumluluktan kaçma ve yüzeysel ilişkiler kurma gibi çeşitli iletişimsel sorunlar sergilemektedirler.¹⁵Bu çalışma da ebeveyni boşanmış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerilerinin ebeveyn görüşlerine göre değerlendirilmesini konu edinmektedir.

1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma ebeveyn görüşlerinden hareketle ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerilerinin değerlendirilerek incelenmesini amaçlamaktadır. Boşanma, toplumun en küçük birimi olan aile yapısını etkileyen önemli

⁷Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Trabzon 1999, s.169.

⁸H. Gülay-B. Akman, *a.g.e.*, s. 49.

⁹Deniz Ekinci Vural, "*Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katımlı Sosyal Beceri Eğitimi Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi*", Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 14.

¹⁰Phil Erwin, *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık*, (Çev. Osman Akinhay), Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s.27.

¹¹H. Gülay-B. Akman, *a.g.e.*, s. 50.

¹²Mine Mangır-Fatma Kandemir, "Onyediyi Yaş Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.1, S. 3, Ankara 1993, s. 51.

¹³Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s. 177.

¹⁴Ayşegül Pancar, *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Adana2009, s. 19.

¹⁵F. Ünlü, *a.g.t.*, s. 20.

faktörlerden biridir. Boşanma oranlarının tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla arttığı istatistiki bulgularda görülmektedir.¹⁶ Ebeveynlerin gerçekleştirdikleri boşanma durumundan en çok etkilenen kişiler ise şüphesiz çocuklardır. Sağlıksız bir aile ortamında büyüyen çocuklar yaşantılarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu doğrultuda yürütülen araştırmalarda ebeveyni boşanmış çocuklar kaygı, depresyon, saldırganlık, akademik başarı ve benlik saygısı gibi değişkenler açısından ele alınmaktadır.¹⁷ Ancak ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişki ve iletişim becerileri açısından ele alındığı teorik ve görgül çalışmalar ise sınırlı sayıdadır. Bu noktada araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı ve araştırma sonunda elde edilen bulguların sonraki araştırmalara veri sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda literatürde bulunan ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocuklar üzerine gerçekleştirilen çalışmalardan farklı olarak değişen zaman dilimine bağlı olarak değişen koşullar nihayetinde verilerin güncellenmesi ya da sonuç değişkenliğinin de olabilirliği araştırma konusunun seçimi ve araştırma amacının belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Bunun yanında ebeveyni boşanmış çocukların sosyal ilişki ve iletişim becerisi açısından ne tür sorunlar yaşadıklarının bilinmesinin alan uzmanlarına yardımcı olacağı düşünülmekte, ebeveyni boşanmamış aynı yaş dönem aralığında ve koşullarda olan okul öncesi dönem çocuklarının ise sosyal ilişki kurma bağlamında farklılık gösterip göstermediğine bakılmaktadır.

2.Sosyal İlişki Nedir?

Sosyal bir varlık olan insan topluluk halinde yaşamakta ve yaşamı boyunca içerisinde bulunduğu topluluktaki diğer bireylerle ilişki kurmaktadır. İnsanların çevreleriyle anlamda ilişki kurmaları ve bunu tekrarlamaları sosyal ilişki olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Toplumsal hayatta bireyler birbirleriyle, gruplarla farklı amaç ve içeriklere göre etkileşime geçmektedirler. Sosyal ilişki de toplumsal yapı içinde birbirlerinin varlığını kabul eden bilinçli kişiler arasında gerçekleşen ve süreç içerisinde farklı nedenlerle oluşan bu etkileşimdir.¹⁹ Sosyal ilişki toplumda bireylerin birbirlerinin davranışlarının ve varlığının farkında olmasını sağlamaktadır. Bireyler birbirlerinin varlıklarını tanıyarak davranışlarını

¹⁶ TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.doid=33708>, 2019. (26.10.2020).

¹⁷Elissa P.Benedek-Catherine F. Brown, *Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Baş Etmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?*, (çev. Serap Katlan), Hib Yayıncılık, Ankara 1997, s. 52.

¹⁸Yahşi Yazıcıoğlu-Samiye Erdoğan, *Aile Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2002, s. 28.

¹⁹Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Yayınları, İstanbul 2005, s. 306.

buna göre şekillendirmektedirler.²⁰ Dolayısıyla sosyal ilişki çok boyutlu ve diğer ilişkilerden farklı olarak insanların karşılıklı şekilde birbirlerinin varlığını kabul etmelerini içermektedir.

3.Çocuklarda Sosyal İlişkilerin Gelişimi

İnsanoğlu doğumu ile birlikte sosyal bir hayata başlamaktadır. Bebekler doğdukları andan itibaren ihtiyaçlarının karşılanması için anne, baba veya bir bakıcıya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ise bebeklerin ilk sosyal ilişki ağlarını kurması anlamına gelmektedir.²¹Dolayısıyla sosyal ilişki gelişiminin başlangıcını bekleğin ilk günlerine kadar götürmek mümkündür. Bebeklerin anneleriyle kurdukları bağıllık onların sosyal ilişkilerinin başlangıcıdır. Annelerin bebeklerine sevgi göstermesi, onlara dokunması olumlu sosyal ilişki gelişiminin tohumunu atmaktadır. Bebeklerin annelerine olan bağımlılığı ihtiyaçlarını karşılığı ölçüde bağıllığa dönmektedir. Çocuklar konuşmaya ve yürümeye başladıklarında sosyal çevreleri genişlemektedir. Oyun aracılığıyla yakın çevreleri ile ve yetişkinlerle yoğun etkileşime girmekte ve bu süreçte olumlu da olumsuz farklı davranış örnekleri ile karşılaşmaktadırlar.²² Çocuklar üç yaşından sonra artık sosyal kişilik kazanmaya başlayarak akranlarını çevrelerinde aramaktadırlar. Bu dönemin en temel gelişimsel aşaması çocukların akran grubu tarafından kabul edilmeleridir. Bu yaşta çocuklar akranlarıyla işbirliği ve eşgüdümüne dayanan oyunları oynamayı tercih etmektedirler.²³ Dört yaş döneminde çocuklar sosyal ilişki gelişimi açısından yetişkinleri taklit ederek onlarla olumlu ilişkileri sürdürmeye çalışmakta diğer taraftan da akranlarıyla daha uzun süre beraber olmaya başlamaktadırlar. Bu dönemde çocuklar grup oyunlarını tercih ederek oyun sırasında çeşitli çatışmalar yaşamakta ve bu durum çocuklar açısından sosyal bir deneyim olmaktadır. Çocukların akranlarının isteklerine uymaya başlamaları ve bunun için fedakârlık yapmaları sosyal ilişki gelişimi açısından önemli bir adımdır.²⁴ Altı yaş döneminde çocukların ebeveynlerine bağımlılığı devam etmektedir. Fakat bu dönemde çocukların akranları ve öğretmenlerine ilgileri gittikçe artmaktadır. Çocuklar bu dönemde yalnız oynamaktan hoşlanmayarak grup halinde oynamayı tercih etmektedirler.²⁵ Çocuklar bu yaşın sonuna doğru sosyal kurallara daha kolay uymaya başlamaktadırlar. Sosyal gelişimini tamamlayan ve çevreleri ile sağlıklı ilişki kuran kişiler

²⁰Halil İbrahim Bahar, *Sosyoloji*, Hayat Yayıncılık, Ankara 2008, s. 39.

²¹Pınar San Bayhan-İsmihan Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 152.

²²Aysun Aktaş., “Okul Öncesi Çocuklarda Sosyal Gelişim”, https://www.tavsiyedyorum.com/makale_6251.htm, (18.11.2020).

²³H. Gülay-B. Akman, *a.g.e.*, s. 54.

²⁴Berrin Dinç, “Okulöncesi Eğitimin 4-5 Yas Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2002, s. 11.

²⁵Zarife Şahin Seçer-Aysel Çağdaş, *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2002, s. 83.

hem çevreleri ile hem de bir kendileriyle barışıklardır. ²⁶ Bu becerilere sahip olan kişiler toplumsal sağlığı da olumlu etkilemektedir.

4.Okul Öncesi Dönemde Sosyal İlişkileri Etkileyen Unsurlar

4.1.Aile

Birey duygusal ve sosyal özelliklerini büyük oranda aile içerisinde kazanmaktadır. Birey bu sosyal yeterlilikleri taklit aracılığıyla kazanmaktadır. Bireyin ebeveyni ile kurduğu ilişkinin niteliği kardeşleri arasındaki etkileşimi de etkilemektedir. Buna göre ebeveyni ile olumlu ve destekleyici yaklaşım kuran kişiler daha çok ve olumlu kardeş etkileşimi içerisinde olmaktadır.²⁷ Çocukların sosyal ilişkilerinin gelişmesinde anne ve çocuk arasındaki diyalogda son derece önemlidir. Anne ve çocuk arasındaki sağlıklı iletişim çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirmelerini sağlamakla birlikte onların çevreleri ile olumlu ilişkiler kurmalarına temel oluşturmaktadır. Çocukların sosyal ilişkilerinin gelişmesinde babanın da rolü son derece önemlidir. Çünkü ebeveynlerine güvenli bağlanan çocuklar daha sosyaldirler.²⁸ Buna karşın otoriter ve disiplinli uygulamalar ile çocuklarını baskı altında alan çocuklarını anlayışa dayalı ve esnek etkileşimden uzak yetiştiren ebeveynlerin çocukları kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanan, pasif, başkalarının etkisi altında kalan kişilik yapısına sahip olmakla birlikte saldırgan davranışlar sergilemektedirler.²⁹

4.2.Arkadaşlık

Özellikle çocukların sosyal gelişiminde üzerinde önemle durulan konulardan biri olan arkadaşlık gelişimsel süreç içinde bireyin hayatında önemli yeri bulunan ve bireyin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi üzerinde etkisi olan uyum sağlamasında rol oynayan kritik bir kurumdur. Karşılıklı, gönüllü ve özel bir ilişki türü olan arkadaşlık ilişkisinin karşılıklı olma niteliği tarafların bu ilişkiyi tanıması ve sürdürmesi anlamına gelmektedir.³⁰Fakat arkadaşlık ilişkisinde dışlanan çocuklar bu durumu duygusal ve zihinsel olarak içselleştirmekte ve bunu kişisel anlamda bir yetersizlik olarak değerlendirmektedirler. Bu durum çeşitli problemleri

---

²⁶Evin Aslan, *Drama Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin 6 Yaş Çocuklarının Sosyal İlişkiler ve İşbirliği Davranışlarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008, s. 39.

²⁷Dorothy Holin Sailor, *Supporting Children in Their Home, School, and Community*, Allyn and Bacon, Boston 2004, pp. 158, 9.

²⁸Adalet Kandır-Yasemin Alpan, "Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.4, S. 14, Ankara 2008, s. 33-38.

²⁹Z.Ş.Seçer ve diğ., *a.g.e.*, s. 95.

³⁰Derya Beyazkürk-Fatma Çağlayan Dinçer, "Çocuklukta Akran İlişkileri ve Arkadaşlık", *Avrasya Eğitim Araştırmaları Dergisi*, C.0, S. 26, Ankara 2007, s. 13-26.

beraberinde getirmektedir. Sosyal ilişki kurabilmede bireyin kendisini yetersiz görmesi, yalnızlık, çekingelik, depresyon ve güvensizlik duygusu bu problemlerdendir.³¹

4.3.Eğitim

Eğitim, belli bir düzen içinde öğrenen ve öğreten rollerinin üstlenildiği ve etkileşimin gerçekleştiği bir toplumsallaşma sürecidir.³² Eğitim bireyde yaşadığı toplumda yetenek, beceri, tutum ve olumlu görülen davranış biçimlerinin geliştirildiği bir süreçtir. Bu yönüyle eğitim toplumsal değerlerin, kültürün ve geleneklerin nesiller arasında aktarılmasını ve kişisel gelişimi sağlayan sosyal ilişkinin bir ürünüdür.³³ Kültürel değerlerin aktarılmasında, bireylerin teknik beceri ve yetkinlik kazanmalarında ihtiyaç duyulan eğitim kurumları toplum tarafından oluşturulmuş olan temel yapılardır. Tüm toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için eğitim kurumlarına ihtiyaç duymaktadırlar.³⁴ Bireyin sosyal yaşama katılmasında önemli rolü olan eğitim kurumları ile birey arasında formal bir ilişki gerçekleşmektedir. Bu ilişki sürecinde birey informal ilişkiler sonucunda öğrenemeyeceği bilgileri ve sosyalleşme modellerini öğrenmektedir.³⁵

4.4. Komşuluk İlişkileri

Toplumsal yapının ve sosyal dinamiğin önemli bir unsur olan günlük hayatın işleyişinde en sık ihtiyaç duyulan ve etkisine maruz kalınan komşuluk toplumdan topluma ve bölgeden bölgeye farklı yönleriyle çeşitlilik gösteren bir kurumdur.³⁶ Sosyal ilişkinin geliştirilmesinde ilişki alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Komşuluk da sosyal ilişkinin başladığı alanlardan biridir. Bu alanlar sosyal ilişkinin başlamasını sağlayan temel faktörler olmasa da bu ilişkiyi kolaylaştıran veya zorlaştıran alanlardır.³⁷

5. Aile ve Boşanma

Kökene insanlık tarihine eş olan aile kavramı farklı formlar içerisine girerek biçimsel ve yapısal değişimler geçirmiştir.³⁸ Sanayi devrimi öncesi geleneksel toplumsal yapıda aile, toplumun ve bireyin temel ihtiyaçlarının karşılandığı tek kurum olarak görülmekteydi. Bu

³¹Michael L. Bloomquist and Steven V. Schnell, *Helping Children With Aggression and Conduct Problems: Best Practices for Intervention*, Guilford Press, New York 2002, s. 117-119.

³²Richard T. Schaefer, *Sosyoloji*, (Çev. Simten Coşar), Palme Yayıncılık, Ankara 2013, s. 378.

³³Yusuf Uludağ, “İş Tatmininde Kişilik Özelliklerinin ve Sosyal İlişkilerin Rolü: Bir Enerji İşletmesinde Araştırma”, Doktora Tezi, Kırıkkale 2017, s. 131-138.

³⁴A.Kadir Aslan, “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S. 5, Balıkesir 2001, s. 16-30.

³⁵Hasan Kafalı, “Lise Öğrencilerinde Dinin İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi-Ergani Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 32.

³⁶Mustafa Gündüz-M.Cengiz Yıldız, “Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S. 25, Düzce 2008, s. 123-138.

³⁷Şafak Gökçe, “Sosyal Etkileşimi Geliştirecek Peyzaj Tasarımı Üzerine Bir Araştırma: Çukurambar Mahallesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 9-10.

³⁸İsmail Doğan, *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları* (6. Baskı), Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2007, s. 55-58.

dönemde aile toplum ve birey arasındaki denetimi sağlayan toplum, aile ve birey üçgeninde aracı rol üstlenen bir kurumdur. Toplumsal yapıda yaşanan değişimle beraber modernizmin yol açtığı yeniliklere karşı güçsüzleşen aile kurumunda zaman içerisinde denge ve uyum sıkıntılarıyla beraber çatışma ortamının gelişmiştir.³⁹ Bunun sonucunda çıkarsız ve karşılıksız maneviyatın en üst seviyede görüldüğü aile ortamı sanayileşme ve modernleşmeyle beraber bir anda “biz” anlayışından “ben” anlayışına doğru evrilmiş ve ailenin aile üyeleri üzerindeki önemi ve etkisi ortadan kaybolmaya başlamıştır. Böylece ömür boyu süreceği öngörülen evlilikler artık küçük sorunlarda dahi kolayca sonlanabilir hale gelmiştir.⁴⁰ Bu durum aileyle ilgili en temel risklerden biri olan boşanma riskinin artmasına neden olmuştur. Hukuksal bir süreç olarak görülen boşanma psikolojik, ekonomik, dinsel, kültürel ve sosyal boyutlarıyla bütün toplumu etkileme özelliğine sahiptir. Boşanma olgusu karmaşık yapısıyla çiftlerin yaşamlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Diğer taraftan boşanmanın yol açtığı etki herkes açısından benzer olmamakla beraber birbirinden tamimiyle farklı da değildir. Genel anlamda boşanma sonrasında çiftler çocuğun sorumluluğu ile sosyal ve ekonomik alanlarda çeşitli stres unsurlarıyla karşılaşmaktadırlar.⁴¹ Bu nedenle çiftlerin evlilik sürecince karşılaştıkları sorunlara ortak çözümler üretmeleri ve boşanmayı ilk çözüm olarak görmemeleri gerekmektedir. Ancak kimi durumlarda da boşanma yaşanan problemlerin çözülmesinde bir çözüm yöntemi olmaktadır.⁴² Evlilik ve aile kurumunun çözülmesine yol açacak kadar önemli derecede psikolojik ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olacak bu sosyal problemin nedenlerini ele almak sorunun çözümü açısından önemlidir.

6.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Boşanma süreci kuşkusuz en fazla çocukları etkilemektedir. Çünkü çocuklar psikolojik ve fiziksel anlamda en iyi gelişimlerini aile ortamında tamamlamaktadırlar. Çocukların ebeveyn ilgisine, şefkatine ve sevgisine ihtiyaçları vardır. Bunun yanında çocukların zihinsel ve ruhsal anlamda sağlıklı kişilik geliştirmeleri için ideal bir aile ortamına ihtiyaçları vardır.⁴³ Çocuklar ilk rol modellerini aile ortamında edinmektedirler. Dolayısıyla çocukların

³⁹Ferhunde Özbay, *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 273-274.

⁴⁰Aylin Çiçekli, “*Boşanmalar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van Örneği (2001-2016)*”, Doktora Tezi, Van 2019, s. 32-33.

⁴¹Hongyu Wang, and Paul R. Amato, “Predictors of divorce adjustment: Stressors, Resources, and Definitions”, *Journal of Marriage and Family*, C.62, S.3, ABD 2004, s. 655-668.

⁴²Serap Nazlı, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2014, s. 120-122.

⁴³Nesrin Türkarlan, “Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.11, S. 11, Ankara 2007, s. 99-108.

sosyalizasyon sürecini sağlıklı bir şekilde yürütebilmelerinde ailenin rolü son derece önemlidir.Boşanma ile birlikte eşler yalnızca ortak birlikteliklerini sonlandırmaktadırlar. Dolayısıyla eşlerin annelikten ve babalıktan boşanmaları söz konusu değildir. Bu nedenle çocukların bu gerçeği algılamaları ve anlamaları için annelerinin ve babalarının onlara hayatları boyunca yanlarında kalacaklarını hissettirmeleri son derece önemlidir.⁴⁴Günümüzde boşanan aile sayısında yaşanan artış ile birlikte çocukların suç işleme oranları, madde ve uyuşturucu bağımlılık oranları da gittikçe artmaktadır. Bu durumun tek nedenini boşanmaya bağlamak mümkün değildir. Fakat çocukların ebeveyn ilgisinden mahrum kalmalarının bu duruma dolaylı yönden etki edebileceği vurgulanmaktadır.⁴⁵ Sonuç olarak çocukların boşanmadan dolayı yaşayacakları duygularının ebeveynlerin boşanma sürecinde ve boşanma sonrasındaki tutumları ile ilgili olduğu göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlerin çocukları ile kurdukları ilişkilere özen göstererek ve onlara sevgiyle yaklaşmaları gerekmektedir.

7.Ebeveyni Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Çocukların Sosyal İlişkilerindeki İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde ebeveyn görüşlerinden hareketle ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerilerini incelenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Bu araştırma hem veri toplama süreci açısından hem de veri analizi açısından nitel bir desene göre yapılmaktadır. Bu bağlamda nitel analiz teknikleri uygulanmaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni ise ilk aşamada araştırma sorusuna yönelik bir durumun tespitini yapabilmek ve daha sonra bunun nedenlerine dönük bilgileri ortaya koyabilmektedir. Bu doğrultuda seçilen örnekleme yer alan katılımcıların konuya yönelik kişisel bakış açıları ve değer yargıları ele alınmaktadır. Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan “durum çalışması” deseni kapsamında yürütülmektedir.Nitel durum araştırmalarının en temel özelliği bir veya birkaç durumun derinlemesine incelenmesidir. Bu noktada bir duruma yönelik ortam, birey, olay ve süreç gibi etkenler bütüncül bir bakış açısıyla araştırmakta ve bu etkenlerin durumu nasıl etkileyip durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılmaktadır.⁴⁶

A.Çalışma Grubu

Ebeveyni boşanmış çocuklara ait demografik bilgiler çizelge 1’de gösterilmektedir.

⁴⁴Nevzat Tarhan, *Mutlu Evlilik Psikolojisi Öncesi Sonrasıyla Evlilik* 22. Baskı, Timaş Yayınları, 22. Baskı, İstanbul 2016, s. 111.

⁴⁵N. Tarhan, *a.g.e.*, s. 112.

⁴⁶Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2008, s. 45.

	Yaş	Yakınlık durumu	Eğitim düzeyi	Çocuğun yaşı	Çocuğun cinsiyeti	Diğer çocuk sayısı	Kaç yıldır eşinizle ayrısınız?	Boşandığınızda çocuğunuz kaç yaşındaydı?	Çocuğunuz şu an kimin yanında kalıyor?	Çocuğunuz evden ayrılan ebeveyninin ne sıklıkla görüşüyor?
K10	30	Anne	Lise mezunu	5	Kız	1	3	2	Benimle birlikte kalıyor	Ayda birkaç kez
K24	34	Anne	Lisans Mezun u	6	Erkek	Yok	3	3	Benimle birlikte kalıyor	Ayda birkaç kez
K34	34	Anne	Ön Lisans Mezun u	4	Kız	1	1	3	Benimle birlikte kalıyor	Ayda birkaç kez
K45	25	Anne	Lise mezunu	5	Erkek	Yok	2	3	Benimle birlikte kalıyor	Yılda birkaç kez
K58	28	Anne	Lise mezunu	4	Erkek	1	1	3	Benimle birlikte kalıyor	Ayda birkaç kez
K61	31	Anne	Lise mezunu	6	Kız	1	2	4	Benimle birlikte kalıyor	Yılda birkaç kez
K70	40	Anne	Lise mezun	3	Erkek	1	2	1	Anneannesiyle	Ayda birkaç

			u						birlikte kalıyor	kez
K 8	3 5	Anne	Lisans Mezun u	6	Erkek	1	4	2	Benimle birlikte kalıyor	Yılda birkaç kez
K 9	3 3	Anne	Yüksek Lisans Mezun u	6	Erkek	Yok	1	5	Benimle birlikte kalıyor	Haftada birkaç kez
K 10	3 0	Anne	Yüksek Lisans Mezun u	5	Kız	Yok	1	4	Benimle birlikte kalıyor	Haftada birkaç kez
K 11	3 7	Anne	Lise mezun u	6	Kız	1	3	3	Benimle birlikte kalıyor	Yılda birkaç kez
K 12	2 9	Anne	Ön Lisans Mezun u	5	Erkek	Yok	2	3	Benimle birlikte kalıyor	Haftada birkaç kez
K 13	3 8	Anne	Lisans Mezun u	6	Kız	Yok	1	5	Benimle birlikte kalıyor	Haftada birkaç kez
K 14	2 6	Anne	Lise mezun u	5	Erkek	Yok	5	0	Benimle birlikte kalıyor	Hiç görüşmüyor
K 15	3 2	Baba	Lise mezun u	6	Erkek	1	2	4	Babaannesiyle birlikte kalıyor	Hiç görüşmüyor

Çizelge 1: Ebeveyni Boşanmış Çocuklara Ait Demografik Bilgileri

Ebeveyni boşanmamış çocukların demografik dağılımları ise çizelge 2’de gösterilmektedir.

	Çocuğun cinsiyeti	Diğer çocuk sayısı
K1	Kız	1
K2	Erkek	1
K3	Erkek	1
K4	Erkek	2
K5	Erkek	Yok
K6	Kız	1
K7	Kız	Yok
K8	Kız	Yok
K9	Erkek	1
K10	Kız	Yok
K11	Kız	Yok
K12	Kız	Yok
K13	Kız	1
K14	Kız	Yok
K15	Erkek	1

Çizelge 2: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Demografik Dağılımları

B. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular ilgili literatürden faydalanılarak araştırmacı tarafından araştırma probleminin çözümünü destekleyecek nitelikte geliştirilmektedir. Görüşme yöntemi ile elde edilen veriler metin belgesine dönüştürüldükten sonra betimsel analiz yoluyla elde edilen temalardan hareketle çözümlenmektedir. Betimsel analizlerde görüşmecilerin her birinin ayrı ayrı görüşleri değerlendirilmektedir. katılımcıların sıklıkla tekrar ettikleri çarpıcı ifadeler ve görüşler ise doğrudan alıntılar ile örneklendirilmektedir. Bunun yanında katılımcıların gizliliğini sağlayabilmek için analiz sürecinde katılımcı sayısı kadar K1, K2 kodları kullanılmaktadır.

C. Bulgular ve Yorum

Ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerileri 9 tema üzerinden incelenmektedir (Çizelge 3). Araştırmada ilk olarak görüşmelerin işlenmesi sonucu çok sayıda kod ortaya çıkarılmış, daha sonra bu kodlardan kategoriler elde edilerek, son olarak araştırmanın sonuçlarını ortaya koyacak olan temalara ulaşılmıştır. Ulaşılan bu temalar ebeveynlerden toplanan veriler ve literatür araştırması yapılan konu ışığında değerlendirilmiştir.

Temalar

Tema 1	Akran İlişkisi
Tema 2	Sosyal İlişki
Tema 3	Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşım
Tema 4	Eleştirilme Tepkisi
Tema 5	Reddedilme Tepkisi
Tema 6	Göz Teması Kurma Devamlılığı
Tema 7	Dinleme Becerisi
Tema 8	Beden Dilini Kullanma
Tema 9	Paylaşma Duygusu

Çizelge 3: Araştırmada İncelenen Temalar

D. Akran İlişkisi

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 4'te gösterilmektedir.

Akran İlişkisi	n
Sosyal Davranış (K2, K8, K9, K10, K13, K15)	6
Çekingenlik (K3, K4, K6, K5, K7, K12, K14)	7
Saldırganlık (K1, K11)	2

Çizelge 4: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Akran İlişkileri

Çizelge 4’te yer alan ifadeler incelendiğinde ebeveynlerin 6’sının çocuklarının akran ilişkisini sosyal davranış biçimi olarak nitelendirdiği,7’sinin çekingenlik davranış biçimi olarak nitelendirdiği ve 2’sinin ise saldırganlık davranış biçimi olarak nitelendirdiği görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen boşanmış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkileri hakkındaki ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K1: “Çoğu zaman kıskanmakta ve değer verdiği şeyleri başkalarına kaptırma düşüncesiyle hırçın hareketlerde bulunabiliyor.”

K6: “Kendini bilmediği ortama dahil etmez karşı tarafın davetini bekler. Ortamı gözlemler kendini güvende hissetmek ister.”

K10: “Kızım arkadaşlık kurma konusunda sıkıntı yaşamaz. İlk girdiği ortamda dahi her zaman kendini fark ettiren bir çocuktur.”

Diğer taraftan boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı ise çizelge 5’te gösterilmektedir.

Akran İlişkisi	n
Sosyal Davranış (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K15)	13
Çekingenlik (K8, K14)	2

Çizelge 5: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Akran İlişkileri

Çizelge 5’te yer alan ifadelerle bakıldığında ebeveynlerin 13’ünün çocuklarının akran ilişkisini sosyal davranış biçimi olarak nitelendirdiği, 2’sinin ise çekingenlik davranış biçimi olarak nitelendirdiği görülmektedir. Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkileri hakkındaki ifadelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K2: “Genel anlamda akran ilişkilerinde pozitif tutum sergiler. Girişken, kolay uyum sağlayan, oyunlar kuran, kurulan oyunlara dahil olmayı seven yapıdadır.”

K14: “Çocuğum bir ortama ilk girdiğinde çekingen davranışlarda bulunuyor.”

Bu sonuç ebeveyni boşanmış çocukların akran ilişkileri ile kıyaslandığında ebeveyni boşanmamış çocukların akran ilişkisi açısından daha fazla sosyal davranış biçimi ve daha az çekingenlik davranış biçimi sergiledikleri söylenebilir. Ayrıca ebeveyni boşanmamış çocuklarda saldırganlık davranış biçimi de görülmemiştir.

E.Sosyal İlişki

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının sosyal ilişkisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 6’da gösterilmektedir.

Sosyal İlişki	n
İstekli ve pozitif (K4, K6, K9, K10, K11, K15)	6
Gözlemci ve çekingen (K1, K2, K3, K8, K12, K13, K14)	7
Saldırgan (K5, K7)	2

Çizelge 6: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Sosyal İlişkileri

Çizelge 6’te yer alan ifadelerle bakıldığında ebeveynlerin 6’sının çocuklarının sosyal ilişkisini istekli ve pozitif olarak nitelendirdiği, 7’sinin gözlemci ve çekingen olarak

nitelendirdiği ve 2'sinin ise saldırgan olarak nitelendirdiği görülmektedir. Bu konudaki ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K2: “Çocuğum sosyal ortamında önce gözlemci. Ortamı ve insanları biraz gözlemledikten sonra ortama uyum sağlayacak şekilde iletişim kurmaya başlayabiliyor.”

K7: “Konuşamadığı için bazı zamanlar sinirlenip bağırıyor.”

K10: “Konuşmaktan çekinmez. Duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilen bir çocuktur. İsteklerini de öyle. Yabancı ya da daha önce tanıdığı biri olup olmaması fark etmez onun için.”

Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı ise çizelge 7’de gösterilmektedir.

Sosyal İlişki	n
İstekli ve pozitif (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15)	14
Bencil (K14)	1

Çizelge 7: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Sosyal İlişkileri

Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının akran ilişkisi hakkındaki görüşlerinin yer aldığı çizelge 7’deki dağılıma bakıldığında 14 ebeveynin çocuklarının sosyal ilişkisini istekli ve pozitif olarak nitelendirdiği, 1 ebeveynin ise çocuklarının sosyal ilişkisini bencil olarak nitelendirdiği görülmektedir. Ebeveynlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Sosyal ortamlarda hemen hemen her zaman aktiftir. Hiçbir zaman pasif olmadı. Sosyal ortamlardaki iletişim konusunda kendini o ortamda iyi bir şekilde ifade eder.”

K14: “Benmerkezci davranışlar gösteriyor.”

Bu sonuç da ebeveyni boşanmış çocukların sosyal ilişkileri ile kıyaslandığında ebeveyni boşanmamış çocukların ebeveyni boşanmamış çocuklara göre sosyal ilişki açısından daha istekli ve pozitif davrandıkları görülmektedir.

F.Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşım

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımı hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 6’da gösterilmektedir.

Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşım	n
İsteksiz ve çekingen (K1, K3, K4, K5, K6, K8, K11, K12, K14)	9
İstekli ve arzulu (K2, K7, K9, K10, K13, K15)	6

Çizelge 8: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşımları

Ebeveyni boşanmış çocukların arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımlarının yer aldığı çizelge 8’deki bulgular incelendiğinde 9 ebeveynin çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımını isteksiz ve çekingen olarak değerlendirdiği,6 ebeveynin ise istekli ve arzulu olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ebeveynlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Oğlum arkadaşlık kurma konusunda biraz çekingen. Girmiş olduğu ortama ve oradaki insanları, yaşlıtlarını 4-5 kez görmeden yakınlık hissedemez.”

K9: “Arkadaşlık ilişkisi kurma konusunda kendini bildi bileli hiç sıkıntı yaşamadık. Daha bebekken bile bebek arabasında gezmeye gittiğimizde yabancılara el sallardı. Şimdi de aynı. Sıcakkanlı bir çocuk. Hemen yaşlıtlarının yanına gidip adını sorar, kendini tanıtır.”

Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımları hakkındaki görüşlerinin dağılımı ise çizelge 9’da gösterilmektedir.

Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşım	n
İstekli ve arzulu (K1, K2, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K13, K15)	10
Seçici (K3, K4, K8, K14)	4
İsteksiz ve çekingen (K12)	1

Çizelge 9: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Arkadaşlık İlişkisi Kurma Konusundaki Yaklaşımları

Ebeveyni boşanmamış çocukların arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımlarının yer aldığı çizelge 9'daki bulgulara bakıldığında 10 ebeveynin çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımını istekli ve arzulu olarak nitelendirdiği, 4 ebeveynin çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımını seçici olarak nitelendirdiği ve 1 ebeveynin ise çocuklarının arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımını isteksiz ve çekingen olarak nitelendirdiği görülmektedir. Bu konudaki ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K2: *“Yapı itibari ile girdiği ortama kolay uyum sağlar. İnsansever kişilikte bir çocuktur.”*

K4: *“Arkadaşlık ilişkilerinde içinin gerçekten ısındığı onunla fikir, düşünce olarak uyduğunu düşündüğü kişileri seçerek o kişilerle daha çok arkadaşlık kurmayı tercih eder.”*

K12: *“Yeni bir arkadaşlık kurmakta sürekli tedirginlik yaşıyor.”*

Çocukların arkadaşlık ilişkisi kurma konusundaki yaklaşımları genel olarak değerlendirildiğinde ebeveyni boşanmamış çocukların arkadaşlık ilişkisi kurma konusunda daha çok isteksiz ve çekingen yaklaşım sergiledikleri, ebeveyni boşanmamış çocukların ise arkadaşlık ilişkisi kurma konusunda istekli, arzulu ve seçici yaklaşım sergiledikleri görülmektedir.

G.Eleştirilme Tepkisi

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir tutum ya da davranışı eleştirildiğinde gösterdikleri tepki hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 10'da gösterilmektedir.

Eleştirilme Tepkisi	n
Reddedici (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15)	13
Kabullenici (K1, K14)	2

Çizelge 10: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Eleştirilme Tepkisi

Çizelge 10'da yer alan ifadeler incelendiğinde boşanmış ebeveynlerin 13'ünün çocuklarının yapılan eleştirilere kabullenici tepki verdiği 2'sinin ise reddedici tepki verdiği görülmektedir. Ebeveynlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K1: “Ben özellikle paylaşmama huyunu sevmediğimi ve her şeyi ağlayarak istemesi konusunda rahatsız olduğumuzu böyle şeyler yapmazsa ona küçük ödüller, sürprizler vereceğimizi söylüyorum bazen kabul etmiyor ama çoğu zaman kabul ediyor.”

K6: “Eleştiriye tamamen kapalıdır. Kızdığını bağırarak belli eder.”

Diğer taraftan boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir tutum ya da davranışı eleştirildiğinde gösterdikleri tepki hakkındaki görüşleri çizelge 11’de gösterilmektedir.

Eleştirilme Tepkisi	n
Kabullenici (K3, K5, K6, K7, K9, K10, K14)	7
Reddedici (K4, K8, K11, K12, K13, K15)	6
Değişken (K1, K2)	2

Çizelge 11: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Eleştiriye Tepkisi

Çizelge 11’de yer alan ifadeler incelendiğinde boşanmamış ebeveynlerin 7’sinin çocuklarının yapılan eleştirilere kabullenici tepki verdiği 6’sının reddedici tepki verdiği ve 2’sinin ise verdiği tepkilerin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Ebeveynlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K3: “Aktif ve pozitif bir kişiliği vardır. Bu yönü onun eleştiriler karşısında daha olumlu yaklaşmasına neden oluyor.”

K11: “Yapı olarak eleştiriye pek açık değil. Bu konuda sürekli açıklama yapmama rağmen kendisine eleştiride bulunduğumda memnun olmaz ve aksi tepki verir.”

K1: “Hoşlanmadığı zamanlarda oluyor. Hak verdiği zamanlarda...”

Çocukların herhangi bir tutum ya da davranışları eleştirildiğinde gösterdikleri tepkileri genel olarak değerlendirildiğinde ebeveynleri boşanmış çocukların yapılan eleştirileredaha çok reddedici tepki verdikleri görülmektedir.

H. Reddedilme Tepkisi

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir isteği reddedildiğinde gösterdikleri tepki hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 12’de gösterilmektedir.

Reddedilme Tepkisi	N
Ağlama (K1, K2, K3, K7, K8, K13)	6
Israr (K5, K6, K10, K11, K12)	5
Kabul Etme (K4, K9, K14, K15)	4

Çizelge 12: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Reddedilme Tepkisi

Ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir isteği reddedildiğinde gösterdikleri tepki hakkındaki ifadelerinin yer aldığı çizelge 12'deki verilere bakıldığında 6 ebeveynin çocuklarının isteği reddedildiğinde ağlayarak tepki verdiğini, 5 ebeveynin çocuklarının ısrarcı davranarak tepki verdiğini ve 4 ebeveynin ise çocuklarının söz konusu reddetmeyi kabul ettiğini belirttiği görölmektedir. bu konudaki ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K1: "Her çocuk gibi ağlayarak ve yalnız kalmak isteyerek tepkisi gösteriyor."

K6: "İstediği şeyi günlerce tekrar eder. Hiç bıkmadan aynı şeyi söyler."

K14: "Bir şey yapmıyor. Israr etmez. Ben olmaz dediğimde ikinci kez gelip istemez aynı şeyi."

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir isteği reddedildiğinde gösterdikleri tepki hakkındaki görüşlerinin dağılımı ise çizelge 13'te gösterilmektedir.

Reddedilme Tepkisi	N
Ağlama (K10, K11, K12, K13, K14, K15)	6
Açıklama İsteme (K1, K2, K5, K9)	4
Saldırganlık (K4, K6, K8)	3
Israr (K7)	1
Kabul etme (K3)	1

Çizelge 13: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Reddedilme Tepkisi

Çizelge 13'te yer alan ifadeler incelendiğinde boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının 6'sının herhangi bir isteği reddedildiğinde ağlayarak tepki verdiği, 4'ünün açıklama istediği, 3'ünün saldırganlaştığı, 1'inin ısrarcı olduğu ve 1'inin ise kabul edici olduğu görülmektedir. Ebeveynleri bu konu ile ilişkili görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K10: *"Hemen ağlama moduna geçer ve biraz bağırma inat etmeye başlar."*

K2: *"İsteğinin reddedilme nedeni kendisine uygun bir dille anlatıldığı takdirde konuyu fazla üstelemeden kabul yoluna girer."*

K4: *"Ona var bana neden yok gibi düşünüyor.Sinirleniyor fakat siniri çabuk geçiyor. Anlayış gösteriyor."*

K7: *"Mızımızlanarak kabullenemez."*

K3: *"Eğer istediği şeyin yapılamayacağı uygun ve net ifadelerle kendisine anlatılırsa ikna olur..."*

Çocukların herhangi bir istekleri reddedildiğinde gösterdikleri tepki genel olarak değerlendirildiğinde ebeveyni boşanmış çocukların daha fazla ısrarcı oldukları ve daha fazla kabul etme davranışı gösterdikleri,ebeveyni boşanmamış çocukların ise açıklama isteme ve saldırganlık davranışlarının daha fazla olduğu ağlama davranışı açısından her iki kategorideki çocukların da yakın davranışlar sergiledikleri görülmektedir.

I. Göz Teması Kurma Devamlılığı

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının göz teması kurma devamlılığı hakkındaki görüşlerinin dağılımını çizelge 14’te gösterilmektedir.

Göz Teması Devamlılığı	N
Uzun Süreli (K1, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K15)	10
Kısa Süreli (K2, K3, K6, K8, K11)	5

Çizelge 14: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Göz Teması Devamlılığı

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının göz teması kurma devamlı hakkındaki görüşlerinin yer aldığı çizelge 14’teki verilere bakıldığında 10 ebeveynin çocuklarının uzun süreli göz teması kurabildiğini belirttiği, 5 ebeveynin ise çocuklarının kısa süreli göz teması kurabildiğini belirttiği görülmektedir. Bu konudaki görüşlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Genele bakacak olursak göz teması kurma konusunda çok iyi diyebilirim.”

K6: “Hep gözlerini kaçırarak konuşur bir konuda konuşurken hep başka yerlere bakar. Bende konuşsam o da konuşsa o sırada hiç durum değişmez iletişim sırasında göz kontağımız hiç yok maalesef.”

Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının göz teması kurma devamlılığı hakkındaki görüşlerinin dağılımını çizelge 15’te gösterilmektedir.

Göz Teması Devamlılığı	n
Uzun Süreli (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K13, K14, K15)	14
Kısa Süreli (K12)	1

Çizelge 15: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Göz Teması Devamlılığı

Çizelge 15’teki verilere bakıldığında boşanmamış ebeveynlerin 10’unun çocuğunun uzun süreli göz teması devamlılığına sahip olduğunu belirttiği, yalnızca 1’inin çocuğunun göz

teması devamlılığının kısa süreli olduğunu belirttiği görülmektedir. Ebeveynleri bu konu ile ilişkili görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K2: *“Dikkatli bir şekilde anlatılanlara odaklanır. Göz temasını genel anlamda kaybetmez.”*

K12: *“Gözlerini sürekli kaçırıyor. Uzun süre göz teması kurmak istemiyor.”*

Çocukların göz teması devamlılığına ilişkin veriler genel olarak değerlendirildiğinde ebeveyni boşanmamış ailelerin çocuklarının daha uzun süreli göz teması kurma becerisine sahip oldukları görülmektedir.

İ. Dinleme Becerisi

Boşanmış ebeveynlerin iletişim sürecinde çocuklarının dinleme becerisi hakkındaki görüşleri çizelge 16’da gösterilmektedir.

Dinleme Becerisi	n
Etkili Dinleme Becerisi (K1, K2, K3, K5, K6, K7, K10, K12, K13)	9
Etkisiz Dinleme Becerisi (K4, K8, K9, K11, K14, K15)	6

Çizelge 16: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Dinleme Becerisi

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının iletişim sürecindeki dinleme becerisine ilişkin görüşlerinin yer aldığı çizelge 16’daki verilere bakıldığında 9 ebeveynin çocuklarının etkili dinleme becerisine sahip olduğunu belirttiği, 6 ebeveynin ise çocuklarının etkisiz dinleme becerisine sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Bu konu ile ilişkili ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K13: *“Dinleme becerisi çok güzel. Zaman zaman babasıyla birlikte üçümüz dışarı çıkıyoruz mesela babası anlatıyor ne kadar önemli olduğunu bizim için sonuna kadar dinliyor hiç sözünü kesmeden.”*

K4: *“Kendisi konuşmayı daha çok sever. Yaşlılarıyla değil ama özellikle benimle. Bu sebepten dolayı sık sık sözümü kesip kendisi şeyler anlatmak istiyor.”*

Boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının dinleme becerisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 17’de gösterilmektedir.

Dinleme Becerisi	n
Etkili Dinleme Becerisi (K4, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15)	10
Etkisiz Dinleme Becerisi (K1, K2, K3, K5, K6)	5

Çizelge 17: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Dinleme Becerisi

Çizelge 17’de yer alan boşanmamış ebeveynlerin ifadelerine bakıldığında bakıldığında 10 ebeveynin çocuklarının etkili dinleme becerisine sahip olduğunu belirttiği,5 ebeveynin ise çocukların etkisiz dinleme becerisine sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Bu konu ile ilişkili ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Gerçekten çok iyi bir dinleyicidir ve uygulayıcıdır. Hemen hemen her konuda dinler.”

K2: “Genelde öncelikle kendisi konuşmak ister. Hatta bazen konuşma önceliğinin kendisinde olması için ses tonunu yükseltebilir. Bunda da yaşı itibari ile sabırsız mizaçlı olmasının etkeni büyüktür.”

Çocukların dinleme becerisine ilişkine ebeveyn görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının daha çok etkili dinleme becerisine sahip olduklarını belirttikleri boşanmış ebeveynlerin ise çocuklarının daha çok etkisiz dinleme becerisine sahip olduklarını belirttikleri görülmektedir.

J.Beden Dilini Kullanma

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının iletişim sürecinde beden dilini kullanma becerisi hakkındaki görüşleri çizelge 18’de gösterilmektedir.

Beden Dilini Kullanma	n
Eller, Kollar ve Parmakları Kullanma (K2, K4, K8, K9, K10, K11, K13)	7
Gözler ve Bakışları Kullanma (K6, K7, K12, K14, K15)	5
Jest ve Mimikleri Kullanma (K1, K3, K5)	3

Çizelge 18: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Beden Dilini Kullanma Becerisi

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının iletişim sürecinde beden dilini kullanma becerisi hakkındaki görüşlerinin yer aldığı çizelge 18'deki verilere bakıldığında 8 ebeveynin çocuklarının iletişim sürecinde elleri, kolları ve parmaklarını aktif şekilde kullandığını, 5 ebeveynin çocuklarının iletişim sürecinde gözleri ve bakışlarını kullandığını ve 2 ebeveynin ise çocuklarının iletişim sürecinde jest ve mimiklerini aktif şekilde kullandığını belirttikleri görülmektedir. Ebeveynlerin bununla ilişkili görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: *“Özellikle ellerini çok kullanır eğer heyecanlıysa zaman zaman gözlerini kapatıp kaşlarını kaldırır.”*

K6: *“Birşeye kızmışsa gözlerini açar. Önemsemediği birşeyde oflar gibi gözlerini kaydırır.”*

K1: *“Beden dilini etkin şekilde kullanıyor. Yeni doğduğu zamanlar mimiklerini çok etkili kullanamıyordu yaşının ilerlemesi ile birlikte etkili bir halde kullanıyor.”*

Diğer taraftan boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının beden dilini kullanma becerisi hakkındaki görüşlerinin dağılımı çizelge 19'da gösterilmektedir.

Beden Dilini Kullanma	N
Eller, Kollar ve Parmakları Kullanma (K2, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15)	11
Gözler ve Bakışları Kullanma (K1, K3)	2
Jest ve Mimikleri Kullanma (K2, K7)	2

Çizelge 19: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Beden Dilini Kullanma Becerisi

Çizelge 19 da yer alan ebeveyn ifadelerine bakıldığında ebeveynlerin 11'inin çocuklarının iletişim sürecinde eller, kollar ve parmaklarını sıklıkla kullandığını belirttiği, 2'sinin çocuklarının gözlerini ve bakışlarını kullanarak beden dilini etkili şekilde kullandığını belirttiği ve 2'sinin ise çocuklarının iletişim sürecinde jest ve mimiklerini kullandığını belirttiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K10: *“Elleri devamlı hareket halinde birşeyleri anlatma çabasında olur.”*

K3: *“Beden dilini çok etkin bir şekilde kullanır. Mesela şarkı söylemek hobileri arasındadır ve gerek kalabalıkta olsun, gerek çekirdek aile içerisinde olsun şarkı söylerken ya da konuşurken....”*

K7: *“Beden dilini tam anlamıyla kullanır. Sıkıldığında omuzları düşer, sevindiğinde tüm vücudu hareket eder.”*

Çocukların iletişim sürecinde beden dili kullanma becerilerine ilişkin ebeveyn görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde ebeveyni boşanmış çocukların iletişim sürecinde gözlerini ve bakışlarını daha sıklıkla kullandıkları, ebeveyni boşanmamış çocukların ise eller, kollar ve parmaklarını daha sık kullandıkları görülmektedir.

K. Paylaşma Duygusu

Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının kendisine ait bir eşyayı başkası ile paylaşma konusundaki davranışları hakkındaki görüşleri çizelge 20'de gösterilmektedir.

Paylaşma Duygusu	N
Paylaşımıcı (K3, K5, K6, K7, K8, K11, K12, K14, K15)	9
Paylaşımsız (K1, K2, K4, K9, K10, K13)	5

Çizelge 20: Ebeveyni Boşanmış Çocukların Paylaşma Duygusu

Ebeveyni boşanmış çocukların bir eşyayı başkasıyla paylaşma konusundaki davranışları hakkında ebeveyn görüşlerinin yer aldığı çizelge 20'deki verilere bakıldığında 9 ebeveynin çocuklarının kendisine ait bir eşyayı başkasıyla paylaştığını, 5 ebeveynin ise çocuklarının kendisine ait bir eşyayı başkasıyla paylaşmayı tercih etmediğini belirttiği görülmektedir. Bu konudaki ebeveyn görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K5: “Kendisine ait olan nesneyi paylaşır arkadaşlarıyla. Hatta bu durumu eve geldiğinde bana da anlatır çoğunlukla arkadaşının ismini söyleyerek götürdüğü oyuncakını oynaması için verdiğini söyler.”

K9: “Eğer babasının almış olduğu bir oyuncak ise asla paylaşmaz. Hatta eve geldikten sonra babasının aldığı oyuncak odasında özel bir yere koymak ister zarar gelmemesi için.”

Ebeveyni boşanmamış çocukların kendilerine ait bir eşyayı başkası ile paylaşma konusundaki davranışları hakkındaki ebeveyn görüşleri çizelge 21'de gösterilmektedir.

Paylaşma Duygusu	N
Paylaşımıcı (K2, K4, K6, K7, K9, K11, K12, K13, K15)	9
Paylaşımsız (K1, K3, K5, K8, K10, K14)	6

Çizelge 21: Ebeveyni Boşanmamış Çocukların Paylaşma Duygusu

Çizelge 21'de yer alan ifadelerle bakıldığında ebeveynlerin 9'u çocuklarının kendisine ait olan bir eşyayı başkasıyla paylaşmayı tercih ettiğini, 6'sı ise çocuklarının kendisine ait olan bir eşyayı başkası ile paylaşma konusunda isteksiz olduğunu belirtmektedirler. Ebeveynlerin bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

K4: “Paylaşmayı genel olarak sever. Oyuncaklarını kıyafetlerini v.s gibi birçok şeyde paylaşımıcıdır. Merhametlidir paylaşma konusunda. Yediği yemeği, atıştırmalıklarını

bölüşmeyi paylaşmayı bilir. En sevdiği oyuncak bile olsa karşısındakine karşı anlayışlı olur ve onunla paylaşır.”

K10: “*Sevdiği oyuncuğı ya da başka bir şeyi olsun hemen paylaşmaz.”*

Çocukların paylaşma duygusuna ilişkin ebeveyn görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde paylaşımcılık konusunda ebeveyni boşanmış olan ve olmayan çocuklar arasında bir farklılık olmadığı; ancak paylaşımsız olma konusunda ebeveyni boşanmamış çocukların daha fazla paylaşma isteksizliği içerisinde oldukları görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ebeveyn görüşlerinden hareketle ebeveyni boşanmış ve boşanmamış okul öncesi çocukların sosyal ilişkilerindeki iletişim becerileri incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda hem veri toplama süreci, hem de veri analizi nitel bir desene göre gerçekleşmesi amacı ile araştırmanın verileri ilgili literatürden faydalanarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme yöntemi ile elde edilen veriler metin belgesine dönüştürüldükten sonra betimsel analiz yoluyla elde edilen temalardan hareketle çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular literatürde bu kapsamda yapılan diğer araştırma bulguları ile desteklenmektedir.

Araştırmada incelenen ilk tema akran ilişkileridir. Araştırmanın sonunda akran ilişkileri açısından bakıldığında boşanmış çocukların ebeveyn değerlendirmelerinde yöneltile sorular nihayetinde, ağırlık olarak çekingenlik ve sosyal davranış biçimi olarak nitelendirildiği ve ek olarak da saldırganlık davranışı gösterdikleri görülmektedir. Ebeveyni boşanmamış çocukların değerlendirilmesinde ise saldırganlık davranışı hiç görülmezken çekingenlik davranışının da azaldığı bulguları elde edilmektedir. İki grup karşılaştırıldığında ebeveyni boşanmamış çocukların, ebeveyni boşanmış çocuklara göre olumlu yönde sosyal davranış gösterdikleri, sosyal iletişim becerilerinde daha iyi oldukları ve sosyal ortamlara daha fazla dahil oldukları görülmektedir.

Araştırmada incelenen bir başka konu ise çocukların sosyal ilişkileridir. Araştırmanın sonucunda ebeveyni boşanmış okul öncesi çocukların istekli ve pozitif davranışların yanı sıra gözlemci ve çekingen davranışlar ve beraberinde saldırgan tutumlar gösterdikleri görülmektedir. Değerlendirme yapan ebeveynlerin cevapları doğrultusunda çocukların genellikle dahil oldukları ortamı gözlemledikleri, kendilerini güvende hissedene dek iletişim kurma taraftarı olmadıkları ve çekingen davrandıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ancak bu tutum ve davranışın ebeveyni boşanmamış okul öncesi çocuklarda mevcut olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde saldırganlık davranışının da boşanmış ebeveynlerin çocuklarında baş gösterdiği görülmektedir. Araştırma sonucu kıyaslandığında sosyal ortamda istekli ve pozitif davranış tutumunun, boşanmamış ebeveyn çocuklarında boşanmış ailelerin çocuklarına oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer tema ise çocukların arkadaşlık kurma konusundaki yaklaşımlarıdır. Buna göre araştırmada ebeveyni boşanmış çocuklarda arkadaşlık kurma yaklaşımı üzerine isteksiz ve çekingen davranış tutumunun istekli ve arzulu davranış tutumuna göre daha fazla olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin verdikleri cevaplar ışığında boşanmamış bireylerin çocuklarında ise isteksiz ve çekingen davranıştan daha çok seçici, istekli ve arzulu davranış tutumları sergiledikleri görülmektedir. Sonuçlar birbirleri ile kıyaslandığında boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının sosyal ortama dahil olmakta daha fazla istek ve arzulu davrandıkları bazı zamanlarda ise seçicilik gösterdikleri ancak bu durumun farklı koşullara göre değişkenlik gösterdiği bilinirken, boşanmış ebeveynlerin çocuklarında çoğunlukla isteksiz ve çekingen davranış tutumlarının olduğu görülmektedir.

Araştırmada ele alınan temalardan biri de eleştirilme tepkisidir. Araştırma sonunda ebeveyni boşanmamış çocukların eleştiriye karşı reddedici tepkilerinin kabullenici davranış tutumuna oranla daha az olduğu görülmüştür. Boşanmış ebeveynlerin çocuklarında ise bu durum tam tersi şekilde reddedici tepkinin kabullenici davranış tutumuna oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Reddedilme tepkisi de araştırmada incelenen davranışlardan biridir. Araştırmanın sonunda ebeveyni boşanmış çocukların reddedilme karşısından daha fazla ısrarcı oldukları ve daha fazla kabul etme davranışı gösterdikleri, ebeveyni boşanmamış çocukların ise açıklama isteme ve saldırganlık davranışlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında ele alınan bir başka davranış konusu ise çocukların dinleme becerileridir. Araştırmanın sonunda boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının daha çok etkili dinleme becerisine sahip olduklarını belirttikleri boşanmış ebeveynlerin ise çocuklarının daha çok etkisiz dinleme becerisine sahip olduklarını belirttikleri görülmüştür.

Araştırmada incelenen diğer bir tema ise çocukların beden dilini kullanma becerileridir. Araştırmada ebeveyni boşanmış çocukların iletişim sürecinde gözlerini ve bakışlarını daha sıklıkla kullandıkları, ebeveyni boşanmamış çocukların ise eller, kollar ve parmaklarını daha sık kullandıkları tespit edilmiştir. Bu bulguyu her iki gruptaki çocukların da beden dilini kullanma konusunda aktif olduklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada son olarak çocukların paylaşma duygusu incelenmiştir. Elde edilen bulgularda paylaşımcılık konusunda ebeveyni boşanmış olan ve olmayan çocuklar arasında bir farklılık olmadığı; ancak paylaşımsız olma

konusunda ebeveyni boşanmamış çocukların daha fazla paylaşma isteksizliği içerisinde oldukları görülmüştür.

İletişim, insanoğlunun var olduğu sürece ihtiyaç duyduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Sosyal ilişkileri geçerli kılan en temel faktör her daim iletişim olmuştur. Kişinin toplumda kabul görmesi ve yer edinebilmesi çoğunlukla geliştirdiği sosyal ilişkilerinin sağlamlığıyla ilgili olmuştur.

Okul öncesi dönemde sosyal ilişkiler doğumdan itibaren başlayarak çocuğun tüm yaşantısını, geliştirdiği ilişkilerin durum ve yapısına göre olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemektedir. Aile kavramı toplumu şekillendiren en küçük yapı olması sebebi ile her daim büyük bir öneme sahip olmuştur. Toplumu oluşturanda kişiler olduğuna göre aile kavramının bütünlüğü, sağlamlığı ya da aksi olarak çeşitli sebeplerden parçalanması yine doğrudan bireylerde yansımalarını göstermektedir. Aile içerisinde yaşanan problem durumların çocuğa yansıtılması gelecek yaşantısında başta sosyal ilişkileri olmak üzere tüm yaşantısını her alanda etkilemektedir.

Okul öncesi dönem bireyin her alanda sağlıklı olarak gelişimi için çok büyük öneme sahip olmakla birlikte bireyin ilk karakteristik özelliklerinin de tohumlarının atıldığı bir dönemdir. Çocuğun kurmuş olduğu sosyal ilişkiler bizlere bunun en önemli ipuçlarını vermektedir. Özellikle akran düzeyiyle gerçekleştirdiği iletişim coşkulu, girişken, sabırlı, hoşgörülü ya da içe dönük şekilde ifade ettiğimiz farklı karakteristik özellikler hakkında bilgi vermektedir. Okul öncesi dönemde sosyal ilişkilerin sağlıklı geliştirilebilmesi için şu önerilere yer verilebilir:

Anne ve Babalara Öneriler

- Çocukların akran grubuna dahil olmaları sağlanmalı ve bunun için uygun ortam yaratılmalıdır.
- Çocukları sosyal ilişkilerde zorlayıcı değil teşvik edici bir tutum ve davranış sergilenmelidir.
- İletişim kurmaları konusunda özgüvenleri tamamlayıcı ve kelime sağırcıklarını geliştirmeleri sebebil ile kitap okuma aktivitelerine önem verilmelidir.
- Aile içi yaşanan olumsuz durumlar çocuğa yansıtılmamalı gerekirse uzman yardımı almaktan kaçınılmamalıdır.
- Boşanan aileler çocuğun her alanda sağlıklı gelişimi için birbirleriyle iletişimlerini sağlıklı şekilde yürütebilmelidirler.

- Çocukla birlikte girilen bir toplulukta çocuğun istek ve düşüncelerini özgürce söylemesine imkan sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- AKTAŞ, A., Okul Öncesi Çocuklarda Sosyal Gelişim, https://www.tavsiyedyorum.com/makale_6251.htm, (18.11.2020).
- ASLAN, A. K., “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 5, Balıkesir 2001, s. 16-30.
- ASLAN, E., “*Drama Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin 6 Yaş Çocuklarının Sosyal İlişkiler ve İşbirliği Davranışlarına Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008.
- BAHAR, H. İ., *Sosyoloji*, Hayat Yayıncılık, Ankara 2008.
- BAYHAN, S.P. ve ARTAN, İ., *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- BENEDEK, E. ve BROWN, C. F., *Boşanma ve Çocuğunuz: Çocuğunuzun Boşanmanızla Baş Etmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?*, (çev. Serap Katlan), Hib Yayıncılık, Ankara 1997.
- BEYAZKÜRK, D. ve DİNÇER, F. Ç., “Çocuklukta Akran İlişkileri ve Arkadaşlık”, *Avrasya Eğitim Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 26, Ankara 2007, s. 13-26.
- BLOOMQUIST, M. L. and SCHNELL, S. V., *Helping Children With Aggression and Conduct Problems: Best Practices for Intervention*, Guilford Press, New York 2002.
- BULUT, I., *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*, Hacettepe University Publication, Ankara 1990.
- ÇAĞDAŞ, A. ve SEÇER, Z. Ş., *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Nobel Yayınevi, İstanbul 2002.
- ÇİÇEKLİ, A., “*Boşanmalar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van Örneği (2001-2016)*”, Doktora Tezi, Van 2019.
- DİNÇ, B., “*Okul Öncesi Eğitimin 4-5 Yaş Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2002.
- DOĞAN, İ., *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*, 6. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2007.
- DÖKMEN, Ü., *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.
- EKİNCİ, V. D., “*Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katımlı Sosyal Beceri Eğitimi Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi*”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- ERKAL, M., *Sosyoloji*, KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 10.Baskı, Trabzon 1999.

ERWIN, P., *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık*, (çev. Osman Akınhay), Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

GÖKÇE, Ş., “*Sosyal Etkileşimi Geliştirecek Peyzaj Tasarımı Üzerine Bir Araştırma: Çukurambar Mahallesi Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

GÜÇLÜ, S., *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Yayınları, İstanbul 2005.

GÜLAY, H. ve AKMAN, B., *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler*, Pegem Akademi, Ankara 2009.

GÜNDÜZ, M., ve YILDIZ, M. C., “Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 25, Düzce 2008, s. 123-138.

KAFALI, H., “*Lise Öğrencilerinde Dinin İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi-Ergani Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

KANDIR, A. ve ALPAN, U. Y., “Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C. 14, S. 14, Ankara 2008, s. 33-38.

MANGIR, M. ve KANDEMİR, F., "Onyediyen Yaş Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.3, S. 3, Ankara 1993, s. 51-53.

NAZLI, S., *Aile Danışmanlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2014.

ÖZBAY, F., *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

PANCAR, A., “*Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2009.

SAİLOR, D. H., *Supporting Children in Their Home, School, and Community*, Allyn and Bacon, Boston 2004.

SCHAEFER, R.T., *Sosyoloji*, (çev. Simten Coşar), Palme Yayıncılık, Ankara 2013.

TARHAN, N., *Mutlu Evlilik Psikolojisi Öncesi Sonrasıyla Evlilik*, 22. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri,
2019.<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708>, (26.10.2020).

TÜRKARSLAN, N., “Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C.11, S. 11, Ankara 2007, s. 99-108.

ULUDAĞ, Y., “İş Tatmininde Kişilik Özelliklerinin ve Sosyal İlişkilerin Rolü: Bir Enerji İşletmesinde Araştırma”, Doktora Tezi, Kırıkkale 2017.

ÜNLÜ, F., “Ebeveyni Boşanmış Bireylerde; Benlik Saygısı, Yalnızlık ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

VURAL, D. E., “Okul Öncesi Eğitim Programındaki Duyuşsal ve Sosyal Becerilere Yönelik Hedeflere Uygun Olarak Hazırlanan Aile Katımlı Sosyal Beceri Eğitimi Programının Çocuklarda Sosyal Becerilerin Gelişimine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

WANG, H. and AMATO, P. R., “Predictors of Divorce Adjustment: Stressors, Resources, and Definitions”, *Journal of Marriage and Family*, C. 62, S. 3, ABD 2004, s. 655-668.

YAVUZER, H., *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, 29. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.

YAZICIĞLU, Y. ve ERDOĞAN, S., *Aile Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2004.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2008.

YÖRÜKOĞLU, A., *Çocuk Ruh Sağlığı*, 24. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul 2000.